

Ускладнена okazionalna номінація в позиції звертання

І. В. Трищенко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: itryshchenko@hotmail.com

Paper received 13.05.22; Accepted for publication 29.05.22.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2022-266X78-07>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню актуалізації в позиції звертання ускладненої okazionalnoї номінації. Утворені в результаті цього процесу емоційно-оцінні звертання розглядаються як складові системи експресивних засобів художнього тексту. В статті виокремлюються комунікативні ситуації, в яких актуалізується вищевказана номінація, а також характеризуються варіанти кореляції між адгерентною та інгерентною конотаціями номінацій-звертань. Окрім цього аналізуються текстові маркери, які сигналізують про неспівпадіння знаків адгерентної та інгерентної конотацій. Вживання проаналізованих емоційно-оцінних звертань сприяє найбільш повній характеристиці персонажів і стосунків між ними, поживляє оповідь та робить художній світ, створений автором більш реалістичним.

Ключові слова: ускладнена okazionalna номінація, емоційно-оцінні звертання, інгерентна конотація, адгерентна конотація, контекст.

Орієнтація на адресата є однією із найважливіших характеристик процесу спілкування. Завдяки цьому категорія адресатності та засоби її вираження постійно привертала увагу вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Ю.Д. Аפרесян, Н.Д. Арутюнова, М.М. Бахтін, Почепцов Г.Г., М.А. Опікова, Дж. Ліч, М. Шорт, С.К. Левінсон, М. Форд, А. М. Монтгомері та інші). Центральне місце серед вказаних засобів по праву займають звертання. Складність та функціональна двоякість даних одиниць стимулювали появу робіт, в яких вони аналізувалися в різних аспектах. Як номінативні одиниці звертання розглядалися в роботах Адамушко Н.І., Гака В.Г., Бейліної О.Л., Ветвинської Т.Л., Петрової Т.А. Але експресивно-оцінні можливості звертань ще не знайшли вичерпного висвітлення в науковій літературі. Це зумовлює актуальність представленої розвідки. Метою даної статті є дослідження специфіки актуалізації ускладненої okazionalnoї номінації в позиції звертання та характеристика утворених номінацій-звертань як складових системи експресивних засобів художнього тексту.

Матеріалом дослідження слугували тексти класичних і сучасних англійських письменників [3-8]. В його ході застосовувалися методи семантичного, функціонального, прагматичного та контекстуального аналізу.

Науковці виділяють декілька різновидів okazionalnoї номінації. Одним із них є вторинна okazionalna номінація (перейменування). З нею пов'язана актуалізація в позиції звертання таких стилістичних прийомів, як метафора, метонімія, антономазія. Другим різновидом okazionalnoї номінації-звертання є, за термінологією Е.С. Азнаурової, ускладнена okazionalna номінація [1]. Прагматична спрямованість цього типу okazionalnoї номінації полягає у створенні емоційно-оцінних стилістичних смислів. Найбільш яскравими прикладами такої номінації слугують випадки стилістичної актуалізації нейтральних лексичних одиниць. Це означає, що нейтральна лексична одиниця набуває при актуалізації в контексті позитивні чи негативні конотації. Наведемо декілька прикладів:

(1) "... I'm through with you and I'm through with love. Your kind of picknose love. You writer!" (E. Hemingway)

(2) Kitty (furiously): Don't you call me names – you dentist.

Joe: Dentist? Nick (amazed, loudly): What kind of cursing is that? (W. Saroyan)

Як в першому, так і в другому прикладах слова "writer" і "dentist" набувають негативних конотацій в контексті. В першому прикладі представлена ситуація сварки між чоловіком і дружиною, а в другому — реакція відвідувачки бару на, як їй здалося, образливе висловлювання стосовно її особи. В другому прикладі незвичність образливої номінації-звертання викликає миттєву реакцію подиву у присутніх. В обох випадках номінативне значення слів приглушується контекстом, а на передній план висувається okazionalna негативно-емоційний смисл. Домінуючою ознакою стає не професійна приналежність, а емоційно-оцінна кваліфікація адресата. Таким чином, первинна номінативна співвіднесеність слів ускладнюється одночасною співвіднесеністю зі сферою емоційно-оцінної діяльності людини.

Не тільки слова-компоненти антономазії-звертань можуть змінювати свої інгерентні конотації на протилежні. Подібне явище притаманне також іншим емоційно-оцінним звертанням. Так слова, які належать до пестливої лексики і вживаються як звертання, набувають негативних конотацій, а слова, які належать до лайливої та іншої подібної лексики — позитивні конотації. Зазвичай це відбувається в ситуації екстремально-позитивного або екстремально-негативного спілкування [2].

Вирішальною є загальна тональність розмови, а не значення окремих слів.

(3) "You ought to start praying, Sweetheart," he said in the voice, poor boy, he could not help making deliberately nasty. (Fl. O'Connor)

(4) We had a doll's house to ourselves, fresh and ginghamy, and nationally advertised twin beds, fat as muffins. "I don't approve of those." "Silly – you can reach across."

(5) "I can do one whole hell of a lot better than that, you harlot." (J. Steinbeck)

"You cold fish," she said sweetly. «You haven't given it a single thought since whenever it was ... last Friday night." (L. Waller)

(6) "You slant-eyed Mongolian pig," I said. "What do

you want to go away for? Who'll I have to talk to now when I come home at weekends?!" Charles took out a grubby handkerchief and pretended to wipe his eyes. "Your beautifully phrased appeal to my friendship moves me inexpressibly. ..." (J. Steinbeck)

В прикладі (3) пестливе звертання набуває негативної конотації, бо у авторському введенні прямої мови вказується, що це слово вимовляється протилежним тоном.

Приклад (4) з роману Дж. Стейнбека "Зима тривоги нашої." Головний герой роману неодноразово звертається до коханої дружини, вживаючи жартівливі і пестливі дуже оригінальні лексичні одиниці в їх черговій інтимній бесіді з його вуст лунає звертання "продажна жінка," яке також набуває в даному контексті пестливого відтінку.

В прикладі (5) жінка звертається до коханого чоловіка. Тут звертання, яке традиційно виражає негативну емоційну оцінку, набуває позитивної конотації. Про це свідчить прислівник "sweetly," який вживається у введенні прямої мови та характеризує висловлювання-звертання.

В прикладі (6) представлено фрагмент бесіди двох друзів у віці двадцяти з чимось років. Поза даним контекстом, звертання, яке вживає один із друзів явно має інгерентну негативну конотацію, виражає негативну емоційну оцінку. Але тут воно звучить жартівливо, слугує висловленню дружніх почуттів. Про те, що адресат сприймає його саме так, ми дізнаємося з його наступної репліки.

Слід зазначити, що адгерентна конотація емоційно-оцінних звертань не завжди повністю замінює (придушує) інгерентну. Вони співіснують при домінуючому положенні першої, яка відображає суб'єктивне загальне позитивне (негативне) ставлення мовця до адресата, не дивлячись на протилежну оцінку адресата за певною ознакою в даній ситуації спілкування (приклади 4,5). Іншими словами, адгерентна конотація нашаровується на інгерентну, домінує над нею.

В прикладах (3) і (6) емоційно-оцінні звертання поза вказаними контекстами передають загально оцінне позитивне чи негативне ставлення мовця до адресата і належать відповідно до пестливої та грубої лексики. Але в представлених ситуаціях знак ставлення мовця до адресата змінюється на протилежний.

До складу емоційно-оцінних звертань часто окрім іменників входять прикметники з оцінною семою, яка не узгоджується за знаком із оцінною семою іменника. Такі прикметники послаблюють емоційну оцінку, яку виражає іменник. Для усього звертання домінуючою є конотація протилежна за знаком інгерентній конотації оцінного іменника.

(7) "Why should your uncle ask a fellow to lunch whom he's never seen?"

"My dear old fathead, haven't I just said that I've been telling him all about you – that you're my best pal – at school together, and all that sort of thing?" (P.G. Wodehouse)

(8) "Tuppy, my dear old ass," I cried, "this is pure banana oil! You've come unscrewed." (P.G. Wodehouse).

В прикладах (7) і (8) емоційно-оцінні звертання вживаються у дружньому спілкуванні. В прикладі (7)

звертання представляє реакцію мовця на недолугість свого друга, яка виражається за допомогою іменника "fathead" із негативною оцінною конотацією. Але поєднання цього іменника із присвійним займенником "my", прикметником "dear" із позитивною оцінною конотацією і прикметником "old" в емоційно-підсилювальному значенні свідчить про переважно позитивне ставлення мовця до адресата.

В прикладі (8) до складу звертання входить зоометафоричний іменник "ass" із негативною оцінною конотацією і присвійний займенник "my", прикметники "dear" і "old", які вже згадувались вище. Присвійний займенник та прикметники передають позитивні емоції мовця стосовно адресата, які домінують над негативною реакцією на попередню репліку адресата, яка одночасно виражається за допомогою іменника. Отже, в обох прикладах конотація в цілому складається із позитивного емотивного компонента і негативного оцінного при домінуванні першого. На відміну від раніше наведених прикладів, тут спостерігається неспівпадіння знака адгерентної конотації звертання в цілому і конотації одного з його компонентів, а саме оцінного іменника. А в раніше наведених прикладах відмічається неузгодженість за знаком інгерентної конотації звертання в цілому та його адгерентної конотації, яка з'являється представлених ситуаціях спілкування.

Протиріччя між адгерентною та інгерентною конотаціями спостерігається при актуалізації в позиції звертання різних стилістичних прийомів, таких як антономазія, іронія, градація. Тут наведемо для ілюстрації наступний приклад:

(9) Leonora (frantically): You're mad – don't look at me like that – you're mad-

Chris (grimly): Answer me one question, my darling – my dear darling -

Leonora Let me go – let me go! (N. Coward)

В цьому прикладі представлена ситуація з'ясування стосунків між близькими людьми. В позиції звертання актуалізується стилістичний прийом градації. Це сприяє підсилению експресивності даних звертань. Компонентами градації є звертання із інгерентною позитивною конотацією. Але в представленій конфліктній ситуації ці звертання набувають негативної конотації. Хоча мовець вживає їх при звертанні до коханої жінки, в даній ситуації вони передають наростання не позитивних, а негативних емоцій мовця стосовно адресата. Про це свідчить сама ситуація спілкування і вказівка на тональність репліки мовця, яка надається в авторській ремарці за допомогою прислівника "grimly."

Отже в результаті проведеного дослідження можемо стверджувати, що позиція звертання відкрита для актуалізації ускладненої оказіональної номінації. В ході цієї актуалізації нейтральні номінації-звертання можуть набувати як позитивних, так і негативних конотацій. Знак адгерентної конотації номінації-звертання може змінюватись в контексті на протилежний. Спостерігається також випадки не співпадіння знаків інгерентної та адгерентної конотацій номінації-звертань. Про не співпадіння знаків інгерентної та адгерентної конотацій можна судити на основі інформації про тональність

спілкування, емоційний стан мовця в момент мовлення, характер стосунків між співрозмовниками. Така інформація може бути як представлена експліцитно в авторському тексті (ремарках, введенні прямої мови і т. ін.) або впливати із ситуації спілкування. При цьому можливі різні варіанти кореляції адгерентної і інгерентної конотацій емоційно-оцінних звертань, інтенсивності прояву тієї чи іншої в певних ситуаціях

спілкування. Їхня взаємодія варіюється від придушення інгерентної конотації адгерентною до їх співіснування при домінуванні останньої. Вказані емоційно-оцінні звертання безперечно належать до системи експресивних засобів художнього твору. Вони сприяють найбільш повній характеристиці персонажів, стосунків між ними, поживляють оповідь та роблять світ, створений автором більш реалістичним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азнаурова Е. С. (1977) Стилистический аспект номинации словом как единицей речи. // Языковая номинация. Виды наименований. - М.: Наука. - с. 86–128.
2. Почепцов, Г.Г. мл. (1987) Коммуникативные аспекты семантики. - Киев.: КГУ. - 131 с.
3. Coward N. (1979) Plays: One. - London: Eyre Methuen. - 358 p.
4. Hemingway E. (2004) To Have and Have Not. - Arrow Books: London. -180 p.
5. Saroyan V. (1979) Selected Short Stories. - М.: Progress Publishers. - 464 p.
6. Steinbeck J. (1985) The Winter of Our Discontent. – М.: Vyssaja Shkola. – 271p.
7. Waller L. (1991) The Banker. - N. Y.: Panther Granada Publishing. -589 p.
8. Wodehouse P.G. (1983) Life with Jeeves. - Harmondsworth: Penguin Books. -557p.

REFERENCES

1. Aznaurova E.S. (1977) Stilisticheskiy aspekt nominatsii slovom kak jedinitsei rechi. // Yazykovaya nominatsiya. Vidy naimenovaniy. [Stylistic Aspect of Nomination by Word as a Unit of Speech // Language nomination. Types of names.]. - М.: Nauka, - 86-128 p.
2. Pocheptsov, G.G. ml. (1987) Kommunikativnyje aspekty semantiki [Communicative Aspects of Semantics]. – Kiev: KGU.
3. Coward N. (1979) Plays:One. - London: Eyre Methuen. - 358 p.
4. Hemingway E. (2004) To Have and Have Not. - Arrow Books: London. -180 p.
5. Saroyan V. (1979) Selected Short Stories. - М.: Progress Publishers. - 464 p.
6. Steinbeck J. (1985) The Winter of Our Discontent. – М.: Vyssaja Shkola. – 271p.
7. Waller L. (1991) The Banker. - N. Y.: Panther Granada Publishing. -589 p.
8. Wodehouse P.G. (1983) Life with Jeeves. - Harmondsworth: Penguin Books. -557p.

Complicated Occasional Nomination in Vocative Position

I. Tryshchenko

Abstract. The paper is devoted to the study of actualization of complicated occasional nomination in the vocative position. The emotive and evaluative vocatives formed are treated as components of expressive means system of literary text. Types of communicative situations typical for the actualization of the above-mentioned nomination are discussed in the paper. The variants of correlation between adherent and inherent connotations are also characterized. Besides that, text markers signalling the contradiction between the signs of adherent and inherent connotations are analysed. The usage of the discussed emotive and evaluative vocatives contributes to characterization, enlivens the narrative, and makes the world created by the author more realistic.

Keywords: *complicated occasional nomination, emotive and evaluative vocatives, inherent connotation, adherent connotation, context.*